

**TURCSÁNYI Enikő¹ – VINCZE Anikó² –
VINCZÉNÉ Horváth Bernadett³ –
VINCZE Zsuzsa Dorina⁴**

¹ főiskolai docens, Szegedi Tudományegyetem JGYPK
associate professor, University of Szeged
email: eniko.turcsanyi@gmail.com

² egyetemi tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem BTK
assistant professor University of Szeged
email: anvincze@gmail.com

**³ gyógypedagógus-logopédus, Klúg Péter Óvoda, Általános
Iskola, Szakiskola és Kollégium,**
special education teacher-specialist therapist
email: vinczene.horvath.bernadett@gmail.com

⁴ kommunikációs szakértő
communication expert Szeged
email:zsuzsivincze99@gmail.com

**A SZÓKINCS JELLEMZŐINEK FEJLŐDÉSE
KISISKOLÁS KORBAN**

*CHARACTERISTICS OF VOCABULARY DEVELOPMENT
IN EARLY SCHOOL AGE*

ABSTRACT

Reading tales does not only strengthen the emotional bond between the parent and the child, it also helps develop emotional intelligence and further skills, such as mother tongue skills and problem solving abilities, ethical sense and creativity. We would like to approach the effect tales have on children in three different, but closely related ways: from the viewpoint of psychology, children's linguistic development and communication. As a first step, we examined the connections between reading stories and the vocabulary's size, the amount and quality of word associations. According to our results, 36% of parents read tales to their children on a daily basis, however, in 12.5% of the cases there are no live tales read whatsoever,

their place is normally taken by watching tales on ICT tools. We have found both the active and passive vocabularies to be significantly broader in the case of children who are regularly read to. Even though we had not anticipated this result, our research has also shown that regular bedtime stories have a beneficial, „protective” effect on the vocabularies of children who spend a larger amount of time in front of screens as well.

Keywords: ICT tools, live word tale, vocabulary, word association, children of 7 to 8 years

1. A kötődés és élőszavas mesélés összefüggése

A szakirodalom szerint a mesék fontos szerepet töltenek be a gyermek személyiségének fejlődésében¹, különösen az erkölcsi fejlődés, a nyelvi kulcskompetenciák, az érzelmi intelligencia és a kötődés esetében. A gyermeki nyelvelsajátítás alapjául szolgáló nyelvi mintát főként a család, azon belül pedig leginkább az anyai beszéd szolgáltatja, ezért ez a minta előny vagy hátrány forrása is lehet, hiszen lassíthatja vagy gyorsíthatja a nyelvi fejlődés folyamatát² Ezért nem elhanyagolható, hogy az édesanya mennyit beszél a gyermekhez, illetve, hogy részese-e rendszeres élőszavas esti mesélésben.

A rendszeres élőszavas mesélés aránya egy 2017-es magyarországi felmérés alapján régióként, azon belül megye-székhelyek esetében is különbözik. A különböző régiók esetében 38% és 58% között változott a meseolvasás aránya. A Dél-Alföldi régióban ez az érték 51%, a városunkat tekintve, mint megyeszékhely, 55%-ra emelkedik az este mesélő szülők aránya, ami viszonylag magas értéket jelent a többi régióhoz viszonyítva.³

A kötődés mérésére Mary Ainsworth dolgozta ki „Idegen Helyzet Teszt” elnevezésű módszert.⁴ A módszert számos kutatáshoz használták fel az elmúlt évtizedekben. Ezek során felmerült az is, hogy a kötődési problémák és az élőszavas mesélés között összefüggés lehetséges. Természetesen ezen feltevés igazolásához, vagy elvetéséhez megfigyelések, kísérletek szükségesek.

Egyelőre annyit rögzíthetünk, hogy a fenti felvetés erősen összecseng Kádár Annamária véleményével, mely szerint a mesélés gyakorlatilag minőségi idő. Amikor a szülő mesét mond gyermekének, akkor a gyermek megéli az együttlét örömét, továbbá a szülő által nyújtott biztonság érzését. Ennek megteremtésében fontos a testi kontaktus is: szülő ölbe veheti a gyermeket, szorosan mellé ülhet, átölelheti.

A mesét mondó szülő lelassítja, lecsendesíti a külső világot, és egy olyan teret alkot, amelyben a szülő és a mesét hallgató gyermek a közösen átélt élmény során eggyé válik. Nagyon fontos további tényező, hogy a szülő ne csak fizikailag, hanem lelkileg is legyen ott a mesélés során. A gyorsan kötelességszerűen, unott arccal, monoton hangon, esetleg a mese eseménysorát lerövidítve elmondott mese

nem valódi minőségi idő, és ezt a gyermek is megérzi. Az előszavas mesélés során a szülőnek pont az ellenkezőjére kell törekednie, azaz a gyermeknek azt kell éreznie, hogy a szülő is élvezi a mesélést. Így válik a jól kivitelezett előszavas mesélés a gyermek és a szülő közötti kommunikáció leghatékonyabb eszközévé. Ez a szülő-gyermek kapcsolat egyik fontos pillére, ez lesz az alapja a későbbi szülő-gyermek beszélgetéseknek.⁵

Jelen tanulmány szerzője ezek miatt él azzal a feltevéssel, hogy az előszavas mesélés és a kötődési problémák között összefüggés lehetséges. Mindezek miatt fontos kutatási célnak tartjuk az előszavas mesélés jellemzőinek, illetve a napjainkban kibontakozó trendjeinek (IKT eszközök előretörése) vizsgálatát.

2. Az IKT eszközök az előszavas mesélés összefüggése

A meseolvasás arányának alakulását jelentős mértékben befolyásolja az IKT eszközök használata. A szakirodalmi adatok arra utalnak, hogy évről évre egyre több, és egyre fiatalabb korú gyermek kerül bele a rendszeres eszközhasználók táborába, mind külföldön,⁶ mind itthon⁷ A szülők az IKT eszközökkel váltják ki – jobb esetben csak csökkentik – az élőszavas mesélés idejét. Mindezek miatt egyre csökken a rendszeres, élőszavas mesélések aránya, és egyre nő a tableten, az okostelefonon, vagy egyéb IKT eszközön nézett esti mese aránya.

Hódi és munkatársai vizsgálata szerint a gyermekek mintegy 80%-a néz IKT eszközön mesét.⁸ Az IKT-eszközök használatának heti időtartama számítógép/laptop esetében heti 3,3 óra, okostelefon esetében heti 3, míg táblagép esetében közel 4 órahossza. Adataik szerint minél idősebb a gyermek, annál több időt tölt IKT eszközökkel egy héten.⁹ Mivel kiskorú gyermekek esetében elsősorban a szülők felelőssége, hogy gyermekük mennyi időt tölt az IKT-eszközök használatával, illetve az is, hogy rendelkezik-e saját IKT-eszközzel, ezért megvizsgálták a szülők hozzáállását a digitális eszközökhöz. Hódi és munkatársai 2019-ben elvégzett vizsgálata alapján a szülők 60%-a mindig, 22%-a gyakran korlátozza gyermeke eszközhasználatát, és csak 5,7%-uk nem foglalkozik egyáltalán a kontrollálással.

Fontos tényezőnek tekintjük, hogy a 2010 környékén, vagy később született gyermekek az Alfa generáció gyermekei, akik „digitális bennszülötteként” szinte már előbb sajátítják el az elektronikai cikkek használatát, mint a beszéd vagy járás képességét. Ami hasznos, ismeretszerzésre alkalmas eszköz lehetne a későbbiekben, a túl korai életévekben történő használata azonban lassíthatja bizonyos készségek fejlődését.¹⁰

Az IKT eszközök előretörése az előszavas mesélés arányának visszaszorulását mutatja, ami összefügghet a kötődési problémákkal küszködő gyermekek számának emelkedésével. Azonban pozitív fejleményeket is rögzíthetünk: a „Slow Life” (Lassú minőségi élet) az ebből kinövő, azt kiegészítő, továbbfejlesztő mozgalmak – Slow Food (Lassú étkezés, Slow Travel (Lassú utazás) – egyikeként megjelent a

„Slow Parenting” (Nevelj lassan) irányzat is. Ennek egyik alapelve, hogy A szülő teremtsen minőségi időt, azaz legyen ideje arra, hogy meghallgassa gyermekét, és hogy meséljen Neki.¹¹

3. A szókincs és az előszavas mesélés összefüggése

A gyerekek iskolai bevalását döntően meghatározza, hogy milyen nyelvi fejlettséggel érkeznek meg az első osztályba, és ezen belül egy nagyon fontos összetevő, hogy mekkora szókinccsel rendelkeznek (a tiszta artikuláción és grammatikai fejlettségen túl). Az anyanyelvi készségek megfelelő fejlettségi szintje szükséges az olvasás és írás elsajátításához.¹² Felső tagozatban pedig egy iskolai tananyag szövegében a szavak ismertsége, illetve az ismert szavaknak a szövegben előforduló aránya pedig döntően meghatározza a szövegértés szintjét.¹³

A lexikai egységeket tároló mentális lexikon feltöltődése, a szókincs nagyságának változása egész életen át tartó folyamat eredménye. A mentális lexikon változása és módosulása életünk végéig tart; a munka, az érdeklődési kör, a családi helyzet és más tényezők hatására. A mentális lexikon egy olyan tároló egység, amely tartalmazza a szavak vizuális és akusztikus formáját, a szemantikai vonatkozásait, az ezek közti kapcsolatot és használati szabályait is.¹⁴

A mentális lexikon egyfajta „agyi szótár” (Három nagy területe az aktív, a passzív és az éppen aktivált rész, amelyek között állandó mozgás lehetséges.¹⁵ A három terület egymással érintkezik, egymásba átalakul, tehát rugalmasan változik. Az első, aktív rész az adott személy által gyakran, a második, passzív rész a személy által ismert, de ritkán használt nyelvi és beszédjeleit foglalja magában.

A gyakori mesélésnek köszönhetően a gyermekekbe spontán módon beépülnek a szituációtól független mondat- és szövegsémák, amelyek az eredményes iskolakezdés nélkülözhetetlen feltételei. Akiknek egyáltalán nem, vagy ritkán mesélnek, azok számára nehezebb a közölt szövegek megértése, saját mondani-valójuk elbeszélése. A mesehallgatás során tanulja meg a gyermek a folyamatos, összefüggő beszéd megértését, sajátítja el az elbeszélések megfogalmazásához szükséges nyelvi struktúrákat és relációkat. A mesék szövegeiben sok olyan szó fordul elő, amelyek a mindennapi élet, az iskolai tanulás szempontjából mellékesek, de a relációsózkincs, a leggyakoribb általános szókincs használata nélkül nem tudnak összefüggő, elbeszélő szöveget alkotni. A gyakori mesélés az általános és a relációsózkincs gazdagodásával, a toldalékok használatának elsajátításával segíti kifejezőkészség fejlődését, illetve a mesélésnek a szókincs gyarapodásában is fontos szerepe van. Nagy József kutatásaiból tudható, hogy a gyakorlott olvasóvá válás feltétele a kritikus szókészlet (a leggyakoribb 5000 szó) ismerete. Mivel a gyermekek nagyon szeretik a mesélést, kedvenc meséjük gyakori ismételt meghallgatását, ezért a gyakori mesélés az anyanyelv narratív szintű spontán elsajátításának nélkülözhetetlen kiváló eszköze.¹⁶

4. A szókincs alakulása, az élőszavas mesélés és az IKT eszközök használatának összefüggései

4.1. A szókincs vizsgálatának módszerei

A szókincs vizsgálatára többféle módszer létezik - a természetes mintavételtől (megfigyelés, szülői naplók) kezdve a kérdőíveken és teszteken át a különböző rögzített anyagok (spontán beszéd vagy szóasszociációk) elemzéséig.¹⁷ Gyakori feladat szavak megnevezése képek alapján, ilyen például a LAPP-teszt, vagy képek párosítása a hívószóval, ilyen például a Peabody-féle teszt. A magyar GMP-diagnosztika kötött asszociációs módszerrel dolgozik a szóalálási próbában.

A Meixner-féle szókincs- és szótanulás-vizsgálattal¹⁸ a 4 és 18 éves kor közötti gyermekek aktív szókinccse és szótanulása vizsgálható, és elsősorban az átlagpopulációba tartozó óvodás gyermekek tanulási zavar-veszélyeztetettségének kiszűrésére alkalmas. A ma ismert és használatos szókinccsteszt elsődleges célja nem egy adott életkorban használt lexikai egységek megbecslése, hanem az adott teszt sztenderd értékéhez való viszonyítás, így a nem megfelelően teljesítő gyermekek korai kiszűrése.¹⁹

A lexikális hozzáférés folyamatának a megismerésére szolgáló módszerként gyakran alkalmazzák a szóasszociációt is. A szóasszociáció egy pszichológiából átvett nyelvészeti módszer, ami alkalmas arra, hogy információkat nyerhessünk egy személy mentális lexikonának felépítéséről, működéséről és a szókinccséről.²⁰ Ilyenkor egy megadott célszóra egy vagy több olyan szóval kell a vizsgálati személynek válaszolnia, ami arról elsőként eszébe jutott.

4.2. A vizsgálat kiindulópontja: hipotézisek, minta, mérőeszközök

Kutatásunkban a gyermeki szókincs alakulásának, az élőszavas meseolvasásnak és a családok elektronikai eszközökhöz való hozzáállásának összefüggéseit vizsgáltuk. Kíváncsiak voltunk arra, hogy felfedezhető-e összefüggés aközött, hogy mennyire gazdag, fejlett szókinccsel rendelkeznek a gyermekek, és hogy milyen gyakran, milyen keretek között nyílik lehetőségük televízió, okostelefon, számítógép vagy táblagép használatára. Rákérdeztünk a szülők véleményére is ezekkel az eszközökkel és használatukkal kapcsolatban. Szintén kíváncsiak voltunk arra, hogy a szülők mennyire kontrollálják ezen eszközök használatát.

Elképzelésünk szerint a gyermekek szókinccsének alakulására negatív hatást gyakorol, ha a szülők a verbális, személyközi kommunikációra fordítható idő egy részét elektronikai eszközök használatának engedik át, mivel ebben a fogékony korban minden személyes interakció különösen élénk gazdagító hatással lehet a szókészletükre. Ezzel szemben feltevésünk szerint az, ha egy gyermeknek gyakran olvasnak mesét, vagy idősebb korában a gyermek gyakran olvas akár önállóan,

nem csak a képzelőerejére, de önkifejező készségének alakulására, a szókincs bővülésére nézve is hasznos lehet. Mindezek alapján hipotéziseink a következők voltak:

1. Feltételezzük, hogy az átlagot meghaladó szókincsű gyermekek szülei minden nap mesélnek a gyermekeiknek.
2. Ebből következően úgy gondoljuk, hogy az átlagtól elmaradó szókincsű gyermekek szülei nem mesélnek minden nap gyermeküknek.
3. Ha a gyermek rendelkezik saját IKT eszközzel/eszközökkel, akkor annak használata értékes időt vesz el, vagyis csökkenti a kommunikációs lehetőségeket, interakciók számát, ami negatív hatással lesz ezeknek a gyerekeknek a szókincsére.
4. Feltételezzük, hogy a mindennapos mesehallgatás pozitív hatással van a nyelvi asszociációs készségre is. Azok a gyerekek, akik mindennap kapnak egy-egy mesét, magasabb átlagot mutatnak ezen a területen, illetve távolabbi asszociációkra, szófajváltásokra is képesek lesznek.

A minta: kutatásunkat egy szegedi általános iskolában végeztük, ahol 72 véletlenszerűen kiválasztott gyermeket vizsgáltunk meg. A 72 gyermek 55,6%-a (40 fő) lány, és 44,4%-a (32 fő) fiú volt. A vizsgálat idején mindannyian az 1. osztályt végezték el, és három párhuzamos osztályból kerültek ki. Életkoruk 6 év 10 hónap, és 8 év 3 hónap között található. Mindannyian szülei írásos beleegyezésével vettek részt a vizsgálatban. A mérőeszközökből az alábbi négyet használtuk

1. Kérdőív szülők számára

Ebben részletesebben érdeklődtünk a mesélési szokásokról, a családi IKT eszközök mennyiségéről, és azok családon belüli használati szabályairól. Olyanokra is kíváncsiak voltunk még, hogy a szülők mennyire tartják hasznosnak a szóban történő mesélést – szemben a képernyőn nézéssel, vagy hogy szerintük melyik köti le jobban a gyermekük figyelmét.

2. Szókincs teszt

Minden gyermekkel elvégeztünk egy általunk összeállított, nem standardizált szókincs tesztet, amelynek képanyagát a Meixner-féle szókincs-szótanulás vizsgálat anyagából válogattuk össze. A Meixner-próba képanyaga színes, esztétikus, és könnyen felismerhető, beazonosítható képeket tartalmaz, valamint a gyerekek számára is érdekesek. A képeknek csak egy részét használtuk fel, mert nem egy standard értékhez viszonyított elmaradásra voltunk kíváncsiak, hanem a gyermekek egymáshoz viszonyított szókincs-értékeire. A felhasznált képek közé nem csupán a gyakrabban használt szavakat válogattuk be, hanem a mindennapi életben ritkábban előfordulókat is.

A passzív szókincs esetében a gyermekeknek 4 kép közül rámutatással kellett kiválasztaniuk az adott célszónak megfelelő képet. A 4 elem, illetve az, hogy sokszor azonos főfogalomba tartozó szavak képeit helyeztük el egy csoporton belül, redukálta a véletlen találatok számát. Az aktív szókincs vizsgálatánál már maguk a gyerekek nevezték meg a képeket. Az adott válaszokat minden esetben feljegyeztük és a későbbiekben elemeztük.

3. Szóasszociációk vizsgálata

Szóasszociációk segítségével nyertünk bizonyos adatokat a gyerekek szókincséről, melyeket mennyiségi és minőségi szempontok szerint is elemeztünk. Egy bevezető próba után („Én azt mondom: lány. Mi jut róla eszedbe?”) a gyerekeknek három különböző szófajú szóval kapcsolatban kellett szavakat sorolniuk: ‚autó’, ‚lyukas’, ‚eszik’ (kötött szóasszociáció). Ezután arra kértük őket, hogy soroljanak fel annyi állatot, amennyi csak eszükbe jut (szabad szóasszociáció).

4. Kötetlen beszélgetés

Minden gyermek esetében történt egy félleg-meddig **kötetlen beszélgetés** is, amelynek során mindig rákérdeztünk arra, hogy milyen gyakran és mit mesélnek nekik a szüleik, illetve, hogy rendelkeznek-e már valamilyen saját elektronikai eszközzel.

4.3. A kutatás eredményei

4.3.1. A kérdőívek kiértékelése

A kérdőívek (n=53) alapján megtudtuk, hogy egy háztartásban átlagosan 2 televízió található, átlag 2 mobiltelefon és 1-2 laptop / számítógép. A legtöbb család (96%) rendelkezik saját, az eszközök használatának korlátozására vonatkozó, és így a gyermekek érdekeit védő szabályokkal is. Átlagosan 1,36 korlátozással élnek a családok, mint például „magamnál tartom őket, tőlem kell elkérnie”, „meghatározott, előre megbeszélt ideig használhatja őket”, „mindig mellette vagyok, ha ezeket használja”.

Az 53 családból csak egyet találtunk, ahol nem használnak semmiféle elektronikus eszközt a szabadidő eltöltésére, a gyermeknek nincs saját eszköze, és sem hétköznap, sem hétvégén nem tölt semennyi időt tv/laptop/okostelefon/tablet stb. használatával.

Hétköznapokon a gyermekek átlagosan fél órát (0,62) töltenek az elektronikai eszközök előtt: van, aki semennyit sem fordít erre, de olyan gyermek is akad, aki több mint 3 órát ül naponta a képernyő előtt valamilyen formában! Hétvégén ez az arány még magasabb: átlagosan 1-2 órát jelöltek meg a szülők (átlag 1,22). Azért itt is akad, aki egyáltalán nem tölt időt ilyesmivel, illetve aki több mint 3 órát áldoz erre.

A gyermekek többsége, 68%-a néz minden nap (34%), vagy majdnem minden nap (34%) tévét/egyéb digitális eszközt, és csak 3,8%-uk nem szokott egyáltalán tévét/egyéb digitális eszközt nézni (ahol bármilyen film vagy műsor nézettségére voltunk kíváncsiak). Ha mesénézésről van szó, ez az arány megemelkedik 73,6%-ra, ami egybevág Hódi és munkatársai által végzett vizsgálat eredményeivel.²¹ minden nap 41,5%-uk, majdnem minden nap 32,1%-uk ül ezért képernyő elé. Az 53 szülői kérdőív alapján csak egyetlen olyan gyermeket találtunk, aki tévében (képernyőn) egyáltalán nem szokott mesét nézni.

A megkérdezett szülők 87,5%-a még mindig mesél gyermekének, ami nagyon örvendetes tény. Szintén biztató eredményre jutottunk, mikor arra voltunk kíváncsiak, vajon a gyermekek szívesen vesznek-e könyvet a kezükbe: a szülők 92,5%-a igennel válaszolt erre a kérdésre, illetve a gyermekek 83,1%-a szokott is önállóan olvasni, a legtöbben majdnem minden nap (28,3%).

Hódi és munkatársai vizsgálatával összehasonlítva, mi a legtöbb terület esetében (szóbeli mesélés aránya, eszközhasználati korlátozó szabályok, képernyő előtt töltött idő) kedvezőbb eredményt kaptunk, ami adódhat abból, hogy mintánk nem reprezentatív, és az iskola a város erős általános iskolái közé tartozik, többségében rendezett, gondoskodó családi háttérrel rendelkező gyermekekkel.

Az élőszavas mese a gyermekek 75,5 %-át leköti, és a szülők 66 %-a egyértelműen hasznosabbnak tartja ebben a formában, mint a képernyőn látott mesét. A szülők 81,1%-a szerint a gyermekek sokat tanulhatnak az élőszóban elhangzott mesékből, míg a tévében/ tableten/okostelefonon nézett mese a szülők szerint nem köti le annyira a gyermekek figyelmét. A szülők mindössze 33,9 %-a tapasztalja úgy, hogy az IKT eszközökön nézett mesék hasznosak a gyermekek számára. Általánosságban, a tévében/interneten látott információk hasznosságát is legjellemzőbben közepesre értékelték. Az élőszavas mese és az interneten/tévében látott mese szembeállítása esetén a szülők egyértelműen hasznosabbnak tartják az élőszóban elhangzó (5-össel jelölte 69,8%, 4-essel 16,9%) meséket. Annak ellenére, hogy ezekben az osztályokban még kezdő olvasókról beszélünk, hiszen a gyerekek a vizsgálat idején éppen csak elvégezték az általános iskola 1. osztályát, mégis a szülők 50,9%-a tartotta úgy, hogy az önálló meseolvasás egyértelműen leköti a gyermeke figyelmét.

4.3.2. A szókincs teszt kiértékelése

A kiértékelés során az első lépésben a vizsgált gyermekek szókincs-eredményei alapján meghatároztuk az átlagokat:

1. A passzív szókincs átlaga 7,2 lett, így a 6 és annál alacsonyabb értékek a jelzés-értékűek számunkra.
2. Az aktív szókincs átlaga 9,2 lett, ezáltal a 8 és ennél alacsonyabb értékek a figyelemfelhívók.

Az átlagértékek meghatározása után, a vizsgálati eredményeket átnézve, a gyerekek 47%-a elmaradó, 44%-a átlagos, míg 8%-a kiemelkedő szókincsű. A továbbiakban ennek a 3 csoportnak a szókincsvizsgálat során mutatott értékeinek összefüggéseit vizsgáltuk meg a mindennapos, szóbeli meséléssel és a saját IKT eszközökkel. A mindennapi mesélés és a szókincs összefüggései: Vizsgálatunk összesített eredményei alapján az átlagtól elmaradó szókincsű gyermeknek mindössze 21%-a kap otthon minden nap élőszavas mesét, míg az átlagos szókincsű gyermekek esetében ez az arány 50%, csakúgy, mint a kiemelkedő szókincsű gyermekek esetében.

Amint az 1. táblázatban látható, szignifikáns kapcsolatot találtunk a passzív és az aktív szókincs mértéke és a mindennapi élőszavas mese között. Azaz azon gyerekeknek, akik mindennap kapnak élőszavas mesét, mind a passzív szókincese, mind az aktív szókincese nagyobb. Ugyanez a tendencia felfedezhető a kötött és a szabad asszociációk esetében is, az összefüggés azonban nem szignifikáns.

1. táblázat: Mindennapi élőszavas mese és szókincs/asszociáció összefüggései (független kétmintás T-próba)

Group Statistics					Szignifikancia érték (p)
	Saját IKT eszköz_dumy	Elemzés (N)	Átlag	Szórás	
PASSZÍV SZÓKINCS	nincs mindennap élőszavas mese	46	6,93	1,541	0,024
	mindennap van élőszavas mese	26	7,73	1,116	
AKTÍV SZÓKINCS	nincs mindennap élőszavas mese	46	8,61	1,915	0,015
	mindennap van élőszavas mese	26	9,69	1,463	
KÖTÖTT ASSZ.	nincs mindennap élőszavas mese	46	5,787	2,7182	0,671
	mindennap van élőszavas mese	26	6,054	2,2277	
SZABAD ASSZ.	nincs mindennap élőszavas mese	46	20,91	7,142	0,220
	mindennap van élőszavas mese	26	23,04	6,732	

Meglepetésünkre viszont egyértelműen jelentkezett a szókincsre gyakorolt hatása annak, hogy naponta hány órát töltenek a gyerekek a képernyő előtt.

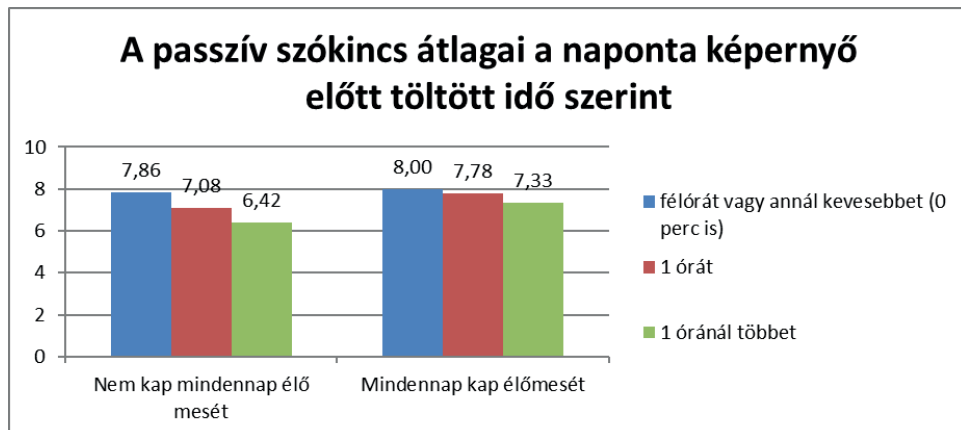
2. táblázat: A képernyő előtt töltött idő hatása a kötött és szabad asszociáció-ra, valamint a passzív és az aktív szókincsre

Report					
kepernyo_hetv_kat		KÖTÖTT- ASSZ KÖTÖTT ASSZ.	SZABAD- ASSZ SZABAD ASSZ.	PASSZÍV- SZÓKINCS PASSZÍV SZÓ-KINCS	AKTÍV- SZÓKINCS AKTÍV SZÓ-KINCS
félórát vagy annál kevesebbet (0 perc is)	Mean	5,554	22,92	7,92	9,08
	N	13	13	13	13
	Std. Deviation	2,2637	8,529	1,115	2,100
1 órát	Mean	5,655	20,50	7,36	9,68
	N	22	22	22	22
	Std. Deviation	2,6358	4,728	1,002	1,644
1 óránál többet	Mean	6,483	23,44	6,72	8,78
	N	18	18	18	18
	Std. Deviation	2,4515	7,056	1,526	2,045
Total	Mean	5,911	22,09	7,28	9,23
	N	53	53	53	53
	Std. Deviation	2,4751	6,631	1,292	1,908

A 2. táblázat adatai alapján mind az aktív, mint a passzív szókincs terjedelme csökken a képernyő előtt töltött idő növekedésével. Ha pedig aszerint választjuk ketté a mintát, hogy a képernyőn nézett mese mellett ki kap, illetve nem kap rendszeresen esti mesét, már látható, hogy a rendszeres esti mesét kapó gyermekek esetében kisebb a csökkenés mértéke. Vagyis, a csoportonkénti átlagok összevetéséből az tűnik ki, hogy a mindennapos meseolvasás hatása erősebb, mint a képernyő előtt töltött időé.

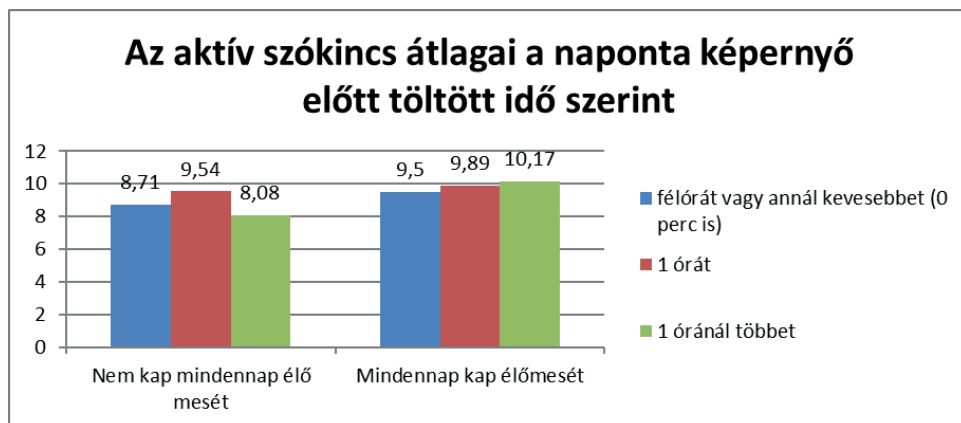
Hiszen mind a passzív szókincs (1. ábra), mind az aktív (2. ábra) szókincs esetében kisebb az átlagok közötti különbség a képernyő előtt töltött idő szerint azon gyerekek körében, akik mindennap kapnak mesét, míg azok körében, akik nem kapnak mindennap mesét, erősen differenciál a képernyő előtt töltött idő az átlagokban.

1. ábra: A passzív szókincs változása a képernyő előtt töltött idő függvényében

Ebben a csoportban a passzív szókincs a képernyő előtt töltött idő hossza szerint fokozatosan csökken, az aktív szókincs esetében az 1 óránál többet képernyő előtt töltők átlaga jelentősen elmarad a másik két kategória átlagától.

2. ábra: Az aktív szókincs változása a képernyő előtt töltött idő függvényében

4.3.3. A szóasszociációs vizsgálat eredményei

Az asszociációs szólisták elsődleges elemzése mennyiségi szempontok alapján történt. A három hívószó (autó, lyukas, eszik) esetén lejegyzett válaszok egy gyermekre eső átlaga 5,3 lett, az állatok körében felsorolt szavak átlaga pedig 22.

Megnéztük, hogy azoknak a gyerekeknek az átlageredményei jobbnak mutatkoznak-e, akiknek a szülei mindennap mesélnek. Az 'autó-lyukas-eszik' hívószavakra adott asszociációk átlaga az ő esetükben 6,05; a felsorolt állapotok átlagos mennyisége pedig 23,04: mindkét esetben látható a tendencia, mindkettőnél kissé magasabb értékek születtek.

Az asszociációk minőségi elemzését elsősorban szemantikai, gyakorisági sajátosságok alapján végeztük a szabad asszociációk esetében ('autó', 'lyukas' és 'eszik'). Összegejtöttük, pontoztuk azokat a kreatív megoldásokat, ahol a gyermekek nem együttjárás, vagy mellérendeltségi viszony alapján sorolták a szavakat. Arra figyeltünk fel, ha a gyermek képes volt nézőpontjának megváltoztatására, és távolabbi kapcsolatokat is létrehozott a szavak között, szófajt váltott.

Ezután kiválasztottuk azokat a gyerekeket, akiknek minden nap mesélnek a szülei, és azt tapasztaltuk, hogy többségükben kreatív válaszok születtek. A gyermekek mindössze 7,7%-a nem sorolt egyik szó esetén sem ilyen minőségű választ. Kiemelve azokat a gyerekeket, akik mindhárom szó esetében adtak kreatív válaszokat (13,9%), azt tapasztaltuk, hogy 70 %-uk hallgat otthon minden nap élőszavas mesét. Azokat a gyerekeket is kiemeltük, akik egyáltalán nem adtak kreatív választ (15,3%), és azt tapasztaltuk, hogy mindössze 18 %-uk kap minden nap mesét.

4.3.4. A kötetlen beszélgetés eredményei

A kötetlen beszélgetés során kiderült, hogy az IKT eszközöket illetően a gyermekek 45,8%-a nem rendelkezik semmilyen saját elektronikai eszközzel. Összesítve az adatokat egy gyermekre mégis átlagosan ~1,3 db eszköz jut, mert a 72 gyermek összesen 54 db saját eszközzel rendelkezik (hiszen előfordulnak már olyanok is, akiknek 2-3 saját van).

A szókincs, és a saját IKT eszköz közötti kapcsolatot vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy mind az átlagos, mind az alacsonyabb szókincs-átlaggal rendelkező gyermekek 56%-a rendelkezik saját IKT eszközzel, míg a kiemelkedő szókincsű gyermekek között ez az arány mindössze 33%-os.

A másik oldalról megvilágítva az összefüggéseket, nem találtunk különbséget a saját IKT eszközzel rendelkező és nem rendelkező gyerekek passzív és aktív szókincs értékei között, valamint a szabad asszociációt tekintve.

4.4. Konklúziók

A vizsgálatunkban részt vett gyermekek szülei egyértelműen ismerik a mese jótékony hatását, és a mindennapok során alkalmazzák is ezt a tudást. Az élőszavas mese – véleményük szerint – jobban leköti gyerekeik figyelmét, mint a képernyőn nézett mese, és a szülők mesélnek is nekik – ha nem is naponta, de mindenkép-

pen annak tudatában, hogy hasznosabb, mint ha gyermekeik képernyőn néznének mesét.

A szülők valószínűleg találkoztak már az internet, illetve az IKT eszközök veszélyeivel is, hiszen családon belüli szabályokat is alkottak használatukra. Ennek ellenére egyes gyermekek nagyon sok időt (több órát) töltenek naponta a képernyők előtt.

Figyelmeztető jel, hogy egy ilyen, viszonylag jól tájékozott csoportban is a gyermekek 54%-a rendelkezik már valamilyen elektronikai eszközzel – pedig még nem közlekednek egyedül.

Vizsgálatunk során igazolódott az a feltevésünk, hogy a minden nap előszóban hallgatott mese jótékony hatással van a gyermek szókincsének alakulására. Ugyanilyen összefüggést azonban nem találtunk az eszközök és a szókincs tekintetében, nem mondható ki tehát, hogy elmaradás tapasztalható azon gyermekek szókincsében, akik saját IKT eszközzel rendelkeznek.

Kutatásunk eredményeiből kimutatható - bár eredetileg ennek kimutatását nem terveztük -, hogy tagadhatatlan annak a hatása, hogy a gyermek ezeket az eszközöket milyen tartósan használja nap, mint nap – vagyis tulajdonképpen hány órát veszít el a személyes interakció útján nyerhető fejlesztő hatásokból. Viszont arra is rámutatott a vizsgálat, hogy a rendszeres esti mesélésnek még azok esetében is jótékony, „védő” hatása van, akik egyébként sokat ülnek a képernyő előtt.

FELHASZNÁLT IRODALOM/REFERENCES

- Ainsworth, et. al. (1978):** Patterns of attachment: A psychological study of the strang situation. Hillsdale, NJ, Erlbaum.
- Fáyiné Dombi Alice–Hódi Ágnes–Kiss Renáta (2016):** IKT az óvodában: kihívások és lehetőségek. Magyar Pedagógia, 116 (1), 91– 117. old.
- Gósy Mária (2005):** Pszicholingvisztika. Osiris Kiadó. Budapest.
- Gósy Mária–Kovács Magdolna (2001):** A mentális lexikon a szóasszociációk tükrében. Magyar Nyelvőr 125. évf. 3. szám 330-354. old.
- Hódi Ágnes et al. (2019):** Óvodások IKT-használata otthon – szülői minta és szerepvállalás. Neveléstudomány 2019/2. szám
- Holloway, D., Green, L. & Livingstone, S. (2013):** Zero to eight. Young children and their internet use. London: LSE.
- Kádár Annamária (2012):** Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban. Kulcslyuk Kiadó.
- Kuncz Eszter (2007):** A Meixner-féle szókincs-, szótanulás-vizsgálat bemutatása, alkalmazásának lehetőségei. Fogyatékos Gyermekek, Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány. Budapest.
- Lengyel Zsolt (1981):** A gyermeknyelv. Gondolat Könyvkiadó. Budapest.
- Meixner Ildikó (1989):** Útmutató a szókincspróba alkalmazásához. Kézirat.

- Nagy Attila– Katsányi Sándor (2005):** Olvasáslélektan, olvasáspedagógia. In: Könyvtárosok kézikönyve 4. kötet. Osiris Kiadó. Budapest.
- Nagy József–Nyitrai Ágnes–Vidákovich Tibor (2009):** DIFER – Fejlesztés mesékkel. Az anyanyelv, a gondolkodás fejlődésének segítése mesékkel 4–8 éves korban. Szeged. Mozaik Kiadó.
- Nagy József (2006):** A szóolvasó készség fejlődésének kritériumorientált diagnosztikus feltérképezése. In: Józsa Krisztián szerk. (2006): Az olvasási képesség fejlődése és fejlesztése. Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest. 91–107. old.
- Pléh Csaba (2006):** A gyermek nyelv. In: In Kiefer Ferenc szerk. (2006) A magyar nyelv. Akadémiai Kiadó, Budapest. 753-782. old.

INTERNETES FORRÁSOK

- Hüther, Gerald (2009):** Mi zajlik a gyerekek agyában, ha tévéznek? (ford.: Nemes Gáspár) . Élet és Tudomány. 2009. évf. 13. <https://www.koloknet.hu/csalad/mi-zajlik-a-gyerekek-agyaban-ha-teveznek/> (2020.08.14.)
- Juhász Valéria–Radics Márta (2019/a):** Hazánkban használt szókincsmérő eljárások I. Anyanyelv-pedagógia XII. évfolyam 1. szám. <http://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=771> (2020. 08. 04.)
- Juhász Valéria – Radics Márta 2019/b):** Hazánkban használt szókincsmérő eljárások II. Anyanyelv pedagógia XII. évfolyam. 2. szám. <https://docplayer.hu/159054672-Hazankban-hasznalt-szokincsmero-eljarasok-ii.html> (2020. 08. 04.)
- Könyvtári Figyelő (2019):** Meseolvasás és olvasóvá válás. <http://ki2.oszk.hu/kf/2019/01/meseolvasas-es-olvasova-valas/> (Letöltés dátuma: 2021. március 1.)
- Kasik László szerk. (2021):** Társas problémák és megoldásuk 3–7 évesek körében-feltárás és segítség. Módszertani segédanyag óvodapedagógusok számára. Mozaik Kiadó. Szeged
- Laczkó Mária (2007):** A szóelőhívási folyamatban és a szóértési nehézségekben mutatkozó nyelvi hátrány. Új Pedagógiai Szemle. 12. szám. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-szoelohivasi-folyamatban-es-a-szoertesi-nehzsegekben-mutatkozo-nyelvi> (2019.05.21.)
- Marano, Hara E. – Skenazy, Lenore (2023):** Why Parents Should Stop Overprotecting Kids and Let Them Play An Interview with Hara Estroff Marano and Lenore Skenazy chronicled. <https://www.museumofplay.org/app/uploads/2022/01/3-4-interview-marano-skenazy.pdf>
- Neuberger Tilda (2008):** A szókincs fejlődése óvodáskorban In: Anyanyelv-pedagógia I. évfolyam 3–4. szám. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=86> (2019. 05. 23.)

- Neuberger Tilda (2014):** A spontán beszéd sajátosságai gyermekkorban. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 50–56. http://www.eltereader.hu/media/2014/12/NT_A_spontan_beszed_sajatossagai_gyermekkorban_READER.pdf (2020.08.04.)
- N. Kollár Katalin – Szabó Éva szerk. (2017):** Pedagógusok pszichológiai kézikönyve I. kötet, Osiris Kiadó, Budapest (Megtekintés ideje: 2022. 03. 01.) <https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/2913?show=full>
- Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva (2005):** Neveléslelektan, <https://docplayer.hu/672356-Neveleslelektan-vajda-zsuzsanna-kosa-eva.html> (Megtekintés ideje: 2022. 03.01.)

JEGYZETEK/NOTES

- 1 Nagy József – Nyitrai Ágnes – Vidákovich Tibor (2009): DIFER – Fejlesztés mesékkel. Az anyanyelv, a gondolkodás fejlődésének segítése mesékkel 4–8 éves korban. Szeged. Mozaik Kiadó.
- 2 Neuberger Tilda (2008): A szókinccs fejlődése óvodáskorban In: Anyanyelv-pedagógia I. Lásd az Internetes forrásoknál.
- 3 Könyvtári Figyelő (2019): Meseolvasás és olvasóvá válás. Lásd az Internetes forrásoknál.
- 4 Ainsworth, al. (1978): Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ, Erlbaum.
- 5 Kádár Annamária (2012): Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban. Kulcslyuk Kiadó. Budapest.
- 6 Holloway, D., Green, L. & Livingstone, S. (2013): Zero to eight. Young children and their internet use. London: LSE.
- 7 Fáyiné Dombi Alice–Hódi Ágnes–Kiss Renáta (2016): IKT az óvodában: kihívások és lehetőségek. Magyar Pedagógia, 116 (1), 91–117. old.
- 8 Hódi Ágnes et al. (2019): Óvodások IKT-használata otthon – szülői minta és szerepvállalás. Neveléstudomány 2019/2. szám.
- 9 Uo.
- 10 Hüther, Gerald (2009): Mi zajlik a gyerekek agyában, ha tévéznek? (ford.: Nemes Gáspár) . Élet és Tudomány. 2009. évf. 13. <https://www.koloknet.hu/csalad/mi-zajlik-a-gyerekek-agyaban-ha-teveznek/> (2020.08.14.)
- 11 Marano, Hara E. –Skenazy, Lenore (2023): Why Parents Should Stop Overprotecting Kids and Let Them Play An Interview with Hara Estroff Marano and Lenore Skenazy chronicled. Lásd az Internetes forrásoknál.
- 12 Lengyel Zsolt (1981): A gyermeknyelv. Gondolat Könyvkiadó. Budapest. továbbá Pléh Csaba (2006): A gyermek nyelv. In. In Kiefer Ferenc szerk. (2006): A magyar nyelv. Akadémiai Kiadó, Budapest. 753-782. old.

- 13 Juhász Valéria – Radics Márta (2019/a): Hazánkban használt szókinccsmérő *eljárások I.* Anyanyelv-pedagógia XII. évfolyam 1. szám. és Juhász Valéria – Radics Márta 2019/b. Hazánkban használt szókinccsmérő eljárások II. Anyanyelv pedagógia XII. évfolyam. 2. szám. Továbbá Nagy Attila – Katsányi Sándor (2005): Olvasáslélektan, olvasáspedagógia. In: Könyvtárosok kézikönyve 4. kötet. Osiris Kiadó. Budapest.
- 14 Gósy Mária – Kovács Magdolna (2001): A mentális lexikon a szóasszociációk tükrében. Magyar Nyelvőr 125. évf. 3. szám 330–354. old; Gósy Mária (2005): Pszicholingvisztika. Osiris Kiadó. Budapest.
- 15 Neuberger Tilda (2014): A spontán beszéd sajátosságai gyermekkorban. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 50–56. old.
- 16 Nagy József (2006): A szóolvasó készség fejlődésének kritériumorientált diagnosztikus feltérképezése. In: Józsa Krisztián szerk. (2006): Az olvasási képesség fejlődése és fejlesztése. Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest. 91–107. old.
- 17 Neuberger Tilda (2014): A spontán beszéd sajátosságai gyermekkorban. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest. 50–56. Lásd az Internetes forrásoknál.
- 18 Meixner Ildikó (1989): *Útmutató a szókinccspróba alkalmazásához.* Kézirat.
- 19 Kuncz Eszter (2007): A Meixner-féle szókinccs-, szótanulás-vizsgálat bemutatása, alkalmazásának lehetőségei. Fogyatékos Gyermek, Tanulók Felzárkóztatásáért Országos Közalapítvány. Budapest.
- 20 Laczkó Mária (2007): A szóelőhívási folyamatban és a szóértési nehézségekben mutatkozó nyelvi hátrány. Új Pedagógiai Szemle. 12. szám.
- 21 Hódi et al. (2019) 29. old.